

1526-1740

HABSBURKOVÉ

ZEMĚ KORUNY ČESKÉ VE STŘEDOEVROPSKÉ MONARCHII

VÁCLAV BŮŽEK
ROSTISLAV SMÍŠEK
(eds.)

Kniha vychází v rámci výzkumného centra Habsburkové v dějinách českých zemí raného novověku, jehož řešitelem je Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Lektorovaly: doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D.

© Beatrix Bastl, Simona Binková, Lenka Bobková, Václav Bůžek, Ivo Cerman, Iveta Coufalová, Tomáš Černušák, Ivana Čornejová, Jiří David, Jaroslav Dibelka, Petr Fidler, Markus Gerstmeier, Jaroslava Hausenblasová, Mark Hengerer, Mlada Holá, Jiří Hrbek, Josef Hrdlička, Ondřej Jakubec, Pavel Král, Markéta Křížová, Jiří Kubeš, Václav Ledvinka, Pavel Marek, Eduard Maur, Jiří Mikulec, Géza Pálffy, Radmila Prchal Pavlíčková, Friedrich Polleross, Kateřina Pražáková, Jitka Rauchová, Peter Rauscher, Anton Schindling, Rostislav Smíšek, Vladimír Urbánek, Irena Veselá, Vít Vlnas, Petra Vokáčová, Margarete Wagner, Miroslav Žitný 2017

Cover © Vladimír Vimr, 2017

Typo © Bohuna Broumová, 2017

Maps © Jaroslav Synek, 2017

Všechna práva vyhrazena
All rights reserved

ISBN 978-80-7422-572-7

V.

Stopy habsburské doby

Princeps in compendio a Lucerna Principis Christiani

Na pozadí současné rozsáhlé sekularizace a politizace západních společností působí z dnešního pohledu překvapivě, že habsburská monarchie čelila těžké vládní krizi na počátku 17. století pomocí náboženského univerzalizmu, jehož křehkost se jako mezinárodní přítěž projevila až v osmdesátých letech 17. věku.²⁷⁴ Konfesionalizace představovala způsob vládnutí založený na zbožnosti, nikoli oblast politiky, která se již vyčlenila z náboženských souvislostí.²⁷⁵ Dlouhodobě upřednostňovaná odborná debata o pojmu absolutismus jako označení předmoderní panovnické vlády přispěla k tomu, že tato skutečnost v dosavadním pohledu na 17. století nebyla dostatečně zřetelná. Již delší dobu známé *Princeps in Compendio* bylo z tohoto důvodu zkoumáno převážně z hlediska otázky, jak vypadal vztah Ferdinanda II. k absolutismu.²⁷⁶

Ačkoli se objevuje v *Princeps in Compendio* pojem *arcanum*, tedy utajená oblast utváření panovníkovy vůle (§ 16), přizpůsobuje se tento spis náboženskému univerzalizmu habsburských ideálů o vládě. Neznámý autor prvního ztraceného vydání z roku 1632 a dochovaného vydání z roku 1668 se odvolával především na autory klasické antiky,²⁷⁷ na Bibli, pohanské a zejména pozdně antické křesťanské autory i na spisovatele 15.–17. století s pozoruhodným důrazem na španělské a portugalské prostředí.²⁷⁸

Text na začátku zdůrazňuje dosazení vládce Bohem a nutnost panovníkovy jednání, které bere ohled především na náboženskou stránku (§ 1), podporu katolické církve a rozhodně, ale obezřetně získávání poddaných pro katolickou víru (§ 2). Jako nejdůležitější vlastnost svých rádčů představuje bohabojnost. V tomto ohledu je dobrý politik dobrým křesťanem, nikoli machiavellistou: „*Bonus politicus, intellige Christianus, non Machiavellista*“ (§ 3). Odpovědnost vladaře Bohu prostupuje i přehled ctností a v praxi uplatňované principy dobrého panování, například role vládce jako hlavy soudů a poradních grémií i otázka vedení války (§ 7, 21). V neposlední řadě končí celý text zvoláním „*Amen*“ (§ 21).

Princeps in Compendio v sobě spojuje důraz na náboženský základ panovnícké moci s praktickými radami, které se velmi blíží způsobu vládnutí za Ferdinanda II., Ferdinanda III. a Leopolda I. V této souvislosti bývá jako jeden z mála rádčů doporučován tajný rada, kterému má panovník naslouchat, aniž by se nutně přikláněl k většinovému názoru (§ 3). Vladař by měl být velmi přístupný, aby neohrozil svou důstojnost, jednu z klasických antických ctností (§ 6). Měl by mít jednoho velmi důvěrného rádce, ale neměl by být závislý na jeho úsudku (§ 10). Měl by štědře rozdávat dary z milosti a přitom oceňovat věrnost a zásluhy. Místodržitelé mají pocházet z vládnoucího rodu nebo mít jen velmi omezené plné moci od svých pánů (§ 11). Měl by intenzivně spolupracovat s poradními grémií a usilovat o co nejbezpečnější a nejrychlejší postupy (§ 14), přijímat prosebné listy a projednávat je (§ 15). Má zajistit utajení projednávaných otázek (§ 16). S ohledem na praxi je zde uveden i seznam uznávaných odpočinkových aktivit, které by bylo vhodné rozvíjet – lov, hudbu, jízdu na koni, mechaniku (§ 17). Také

výchova budoucích vládařů probíhala v zásadě tak, jak zde bylo popsáno, včetně pomalého uvádění do vládních záležitostí (§ 20).

Na rozdíl od *Princeps in Compendio*, jehož použití není doloženo především u dosud neobjeveného prvního vydání, je u výrazně rozsáhlejšího knížecího zrcadla vzniklého v letech 1620–1622 jisté, že ho používal císař Ferdinand III. Spis *Lucerna Principis Christiani* vytvořil pro mladého následníka trůnu dominikánský mnich Ambrosius Roggerius. Rukopis, který možná obsahuje Ferdinandovy ručně psané poznámky, se nacházel v císařově příruční knihovně, které se roku 1648 zmocnili Švédové v dočasné pražské císařské rezidenci a již si s sebou do Říma přivezla někdejší švédská královna Kristýna.²⁷⁹ Ambrosius Roggerius se ještě výrazněji než autor spisu *Princeps in Compendio* odvolával na biblické základy panovnické moci. V první části objasnil, proč je jako forma vlády nařízena monarchie, v druhé se zabýval neřestmi a ctnostmi, ve třetí vztahem panovníka k Bohu, církvi, sobě samému, své rodině a svým služebníkům. Čtvrtá část se věnovala úloze panovníka jako vládce, zákonodárce a teritoriálního vladaře v konfliktu s protivníky a nepřáteli.²⁸⁰ Také Ambrosius Roggerius spojoval klasické vladařské funkce s křesťanskou odpovědností panovníka vůči Bohu a výstrahou před tyranii. Výslovně varoval před myšlenkami Jeana Bodina a Niccola Machiavelliho, tedy před teorií politické suverenity a mocenskou politikou oproštěnou od náboženství a morálky.